

TANULMÁNYOK

Sztankóczy Zoltán

A MA UNITARIZMUSA

A kereszténység társadalmi szerepének válságát nem csak a nagy keleti és nyugati ortodox vallások érzik, hanem miként az amerikai unitáriusok Atlantában megtartott kongresszusa jelzi, őket is elére; és miként saját tapasztalataik jelzik, a mi unitarizmusunk sem maradt elszigetelt kivételes helyzetben. Az unitárius-univerzalisták konferenciájának egyik előadója ezen az ülésen David Parke lelkész-történész hangsúlyozta, hogy a vallásos hit lényegét — Teilhardot idézve — az Istenben való elmélyedés jelenti, fejlesztésének kulcsa pedig a kérdések, kétségek újra való felvetésében és a válaszok őszinte keresésében rejlik. Ezt követően arra utalt, hogy a mai vallásos hit nem maradhat meg a század első felében is még uralkodó liberális humanizmus talaján, amely nem akarta elfogadni az emberi értékrend felett létező isteni értékrend gondolatát. Ma le kellett mondani az olyan humanista várankozásokról is, amelyek szerint az emberi tudomány és erkölcs képes lesz a rossz végleges legyőzésére. Ezt az öntelt humanizmust a második világháború és az azt kísérő embertelenségek zátonyra futtatták, így újra fel kellett ismerni az Isten szeretetében vetett hit és bizalom számunkra pótolhatatlan erejét és értékét.

A *Humanista Manifestumban*, majd később a *Washingtoni Deklarációban* elfogadott liberális-humanista ihletettségű nyilatkozattal szemben újra az kell első-sorban hangsúlyt kapjon, hogy az unitárius hit feltétlenül a Bibliára épül és ennek a hitnek a tengelyében Jézusnak, mint prófétának a megvallása áll, aki életével, tanításával, halálával és halála utáni győzelmével számunkra a megváltói erő legmagasabb csúcsát jelenti, és akinek küldetése mögött Isten akaratát ismerjük fel.

Az unitarizmus központi kérdése feltétlenül a hit, amely érzelmi-lelki tevékenység, és az erre való meghívást az emberi szív és lélek fogja fel és szellemünk formálja életszemléletünk és életvitelünk mércéjévé. A konferencia arra a következtetésre is eljutott, hogy az unitarizmusban a hívek is a hit megerősítését keresik és várják; ezért az egyházi közösségek lelkészeinek figyelme erre kell irányuljon, de úgy, hogy egyre nagyobb teret kapjanak a világiak is, akik a hit elmélyítésében is aktív résztvevőkké válnak.

Röviddel az atlantai konferencia után az Unitarian Universalist Christian c. folyóirat egyik számát teljes egészében Palfrey Perkins hat előadásának szentelte, mint az „unitarizmus klasszikus értékének”, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy az atlantai program teljesebb megértéséhez és megvalósításához nyújtson hatékony segítséget. Ezeknek az előadásoknak a megismerése ahhoz a következtetéshez vezet, hogy a Teilhardra való hivatkozás nem csak az atlantai konferencián kapott hangot, hanem jól felismerhető a teilhardizmussal való rokonság Perkins előadásainak gondolatvitelében is, aki az 50-es években egyik alapítója volt az Unitarian Universalist Christian-nek. Ez a hat előadás a mai unitarizmus lényegét igyekszik megragadni és bemutatni, nem csak az előadások akkori hallgatói, hanem mai olva-

sói számára is, akik útmutatást keresnek a jelen és a közeljövő unitárius útkereséséhez is.

Mielőtt erre rátérnének, indokolt arra emlékeztetni, hogy a kereszténység jelenkori válságának okai között a kutatók első helyen a tudomány és a vallás közötti szembenállást, illetve a vallásos hitnek a tudományos ismeretek miatti gyengülését említik, amely jelenség már a 18. század óta — egyre gyorsuló ütemben — jelen van a keresztény kultúrájú társadalmakban. A vallásos érzelem, gondolkodás és életvitel térvészése mögött meghúzódó másik nagyhatású okot a társadalomban egyre erősödő anyagiasság szemlélet jelenti, amely mindenek fölé helyezi az anyagi javak, az élvezetek értékelését, szemben a vallás által kínált hitbeli, erkölcsi értékekkel. Ezek a jelenségek századunk második felében különösen felerősödtek. E két fő ok mellett a kereszténység szerepét veszélyeztetik azok az egyébként nem vallásellenes jelenségek is, amelyekben a hit utáni emberi vágyakozás kerül ugyan felszínre, de ezt nem a kereszténység értékeiben vélik megtalálni, hanem más, elsősorban keleti misztériumokban, fundamentalista vallási irányzatokban, szélsőséges vallási csoportokban, szektás közösségekben.

A keresztény teológusok között általános az a nézet, hogy mind a terjedő szekularizációval, mind pedig a szektás és keresztényellenes irányzatokkal szembeni küzdelemben a vallásos hit elmélyítése és az — elsősorban a kereszténységen belüli — ökumenia erősítése vezethet sikerre. A hit elmélyítése nem az elavult hitelkekhez való merev ragaszkodást, hanem a tudományos haladás és az összkeresztény értékek felé való nyitottságot jelenti. A vallásos érzést és a világról szerzett ismereteket, tehát a tudást és a hitet semmiképpen sem indokolt egymást kizárónak tekinteni, hiszen az emberi tudat más-más tartományába tartoznak. A hit lényegét a Zsidókhhoz írt levél (11,1) így határozta meg: *„A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom, és nem a látható dolgok létéről való meggyőződés”*. Mai gondolkodásunk szerint is csak az tartozhat a hit körébe, ami kívül esik a valóságra vonatkozó ismereteinken, következésképpen, ami a tudományos fejlődés eredményeként bejut az emberiség ismereteinek tárházába, az már nem sorolható a hit körébe; amit pedig az emberiség tudományos tapasztalatai nem érhetnek el, továbbra is a hit területét képezi. Teljesen elhibázott dolog volna azonban ebből a szembeállításból arra következtetni, hogy a tudottá vált dolgok körének bővülése egyre szegényebbé tenné a hit világát. Minthogy az ismeretek és a hit az emberi tudatnak két külön arca, éppen az ellenkező lehet a várható eredmény, és az emberi gondolkodás fejlődése egyidejűleg gazdagíthatja a tudást és a hitet is. Példaként vehetjük a bibliai teremtéstörténet mögött rejlő és a mai kozmológia világának egybevetését. A teremtéstörténet szerzői vajmi keveset tudtak az univerzum keletkezéséről és fejlődéséről, így gondolkodásukkal csak geocentrikus és statikus világrendszerhez jutottak el, amelyben az ember útja az édeni tökéletességből, a tudás megszerzésének bűne miatt, a pusztulás felé kell vezetni, ami alól csak a törvényhez hű maradék lesz kivétel. A mai kozmológia világképe összehasonlíthatatlanul nagyszerűbb univerzumot állít elénk. Igaz ugyan, hogy a tudós kozmológusok egy része a teremtő Isten nélkül magyarázza az evolúciós világot, de nem ismereteik bővítése juttatta őket ide, hanem eredetileg is hiányzott náluk Isten létének elfogadása. Más tudósok ugyanilyen ismeretekre úgy jutottak el, hogy Istenbe vetett hitüket nem csupán megtartották, de a teremtés csodálatos volta és az evolúció nagyszerűsége hitüket még inkább elmélyítette, Isten-képüket még gazdagabbá tette. Az ószövetségi Teremtő befejezett világot és kész embert állított a színre, akit ugyan a teremtett világ élére helyezett, de tőle passzivitást kívánt, életútja lépéseinek meghatározását is magának tartva fent. A modern ismeretekkel is rendelkező hívő ember hitében Isten az embert éppen tudásának fejlődésével tette a teremtés folytatójává és erkölcsi érzékének fejlődése révén a világegyetem felé fordítottá.

Unitárius körökben hallhatjuk azt a jelmondatot, hogy az unitarizmus az „ész vallása”. Ha ennek a kijelentésnek a mélyére nézünk, úgy inkább el kellene hallgassuk, mintsem, hogy érdemnek minősítsük. Az elmúlt századfordulógig a liberális humanizmus valóban úgy vallotta, hogy az emberi tudás a világ fejlődésének trónjára ülhet és sikerrel megoldja az emberiség jövőjét. Most pedig éppen ott, ahol a tudás iránti hódolat a legnagyobb volt és ahol ennek a jelmondatnak a forrása keresendő, az amerikai unitarizmus is rádöbbsent arra, hogy jelene és jövője is egyaránt attól függ, hogy visszanyeri-e a vallásos hit az egyes ember lelkében és életvitelében, valamint a hívek közösségében általános fontosságát, vagy pedig ugyancsak a szekularizáció áldozatává válik.

Az ortodox kereszténységhez viszonyítva az unitarizmusban rejlő hitelvi értékek közül kettőt feltétlenül vezető helyre kell állítanunk, mert ezek érvényesülését a kereszténység távlatában is joggal várhatjuk. Továbbá azért is, mert az ökumenében — éppen az előző két ok miatt — ezekről lemondani képtelenség lenne, és hitünk további fejlődésében is megtartják fontosságukat. Az unitarizmusnak egyik sarkalatos tétele a dogmákkal szembeni „szabadság”. Azt nem állíthatjuk, hogy a vallásoknak és ezen belül a hívek közösségének nincs szükségük hitük tartalma főbb tételeinek megfogalmazására, sőt ezt fontos eszköznek ítélnék ahhoz, hogy a vallások tanításai és a hívők hite ne válják parttalan, megfoghatatlan és követhetetlen keretké. Az unitarizmus a dogmákat két fő okból tartja a hit szempontjából hasznosnak. Az egyik, hogy rugalmatlanságuk nem tudja kielégítően követni a hit fejlődését, ami ha hosszabb időtávban is, de minden vallásban, így a kereszténységben is bekövetkezhetik. Különösen veszélyeztetheti a dogmák merevsége az emberi tudás és a hit közötti feszültségek feloldását. A dogmákról bebizonyosodhatik az is, hogy nem felelnek meg a Biblia, közelebbről az Újszövetség tartalmának, és attól idegen hitelveket fogalmazhatnak meg, amelyek megnehezíthetik a kereszténységben belüli egységes értelmezést, illetve tápot adhatnak indokolatlan hitvitáknak, feloldhatatlan szembenállásnak. Az unitarizmus „dogma-szabadságát” feladni a jövőben sem lesz elképzelhető, annál is kevésbé, mert maguk az ortodox keresztény vallásfelekezettek is érzik a dogmához való ragaszkodás hátrányait, amelyek a dogmák fellazításával, újraértelmezésével igyekeznek segíteni. Hogy a dogmákkal szembeni szabadság valóban értéké válik-e, elsősorban nem a dogmák lététől vagy nemlététől, hanem az Istenbe vetett hit tartalmától és követésétől függ. Minél inkább áthatja az egyes ember és a vallási közösségek életét az Istenbe vetett hit, minél inkább él bennük és közöttük a szeretet, annál inkább valósítanak meg keresztény értékeket.

Az unitarizmus másik sarkalatos tétele az egyszemélyű és egylényegű Egyisten megvallása, ami egyenesen éppen a lényegét jelenti és nyilvánvalóan ehhez ragaszkodik a legjobban, miként a múltban, úgy a jövőben is. Dávid Ferenc Egyisten-hite a Bibliára épült és nem filozófiai fejtegetésnek volt az eredménye. A mai unitarizmus Egyisten-hite ugyanúgy a Szentírásról alapul és elsősorban éppen Jézus tanításán. Egyisten-hitünknek Jézus kijelentéseire való építése ma és a jövőben még az eddiginél is nagyobb hangsúlyt kell kapjon. Amikor az unitarizmus ezt a hitet vallja, akkor az evangéliumban Jézus által megfogalmazott Isten-képet fogadja el. Nem az unitárius, hanem a trinitárius Isten-fogalomról mondható el, hogy közvetlenül nem Jézus és a tanítványok által, hanem a korabeli görög-keresztény gondolkodóknál formálódott ki. Az Ószövetség és az Újszövetség Istene, a Törvény és az Evangélium Istene személyében ugyan értelemszerűen csak ugyanaz lehet, de a judaista Isten-hit és a jézusi Isten-hit ezt az Egyistent nem ugyanúgy vallja meg hitében. Jézus Istent Léleknek, Igazságnak, Szeretetnek és Atyának vallotta, és mi ugyanúgy valljuk. Amikor pedig Egyisten-hitünket hangoztatjuk, akkor nem valamilyen, a judaizmus és a keresztény Isten-fogalmak között állunk — miként azt ortodox körökben olykor megjegyzik —, hanem a jézusi kinyilatkoztatás mellett

állunk, foglalunk állást és nem követjük a kereszténység trinitárius útját. Mi Jézus tanításához ragaszkodunk, mert Istenről a legteljesebb, felülmúlhatatlan tartalmú fogalmat neki köszönhetjük, és valljuk, hogy amit többletként fűztek hozzá, az nem javíthatott az ő tiszta megfogalmazásán, legfeljebb csak bonyolultta tette azt, ami nála egyszerű és minden emberi lélek számára világos és érthető. Mindehhez még hozzátehetjük, hogy az unitárius Egyisten-hit a tudományos gondolkodás felé is teljesen nyitott, és a keresztény reformkísérletek ahogyan nyitnak a tudomány felé, olyan mértékben egyben közelednek az unitárius, és ami ezzel egybeesik, az eredeti jézusi Egyisten-hithez is...

Jézus személyére és szerepére vonatkozóan négy fő változat különböztethető meg. Az evangéliumokból az szűrhető le, hogy Jézus életében egyrészt nála és a tanítványok körében egyértelmű volt Jézusnak Krisztusként való megvallása, míg a judaista zsidóság éppen ezt a messiási szerepet tagadta meg, és legfeljebb a tanító-mester, a rabbi vagy a próféta szerepet fogadta el. Ezen a két irányzaton túlmenően Jézus halála után két újabb irányzat alakult ki és vált egyre általánosabbá. A két változatban közös vonás Krisztus Isten-voltának megvallása, de a keleti ortodoxiában Jézus ember-volta csaknem teljesen feloldódott és Pantokrátorként isteni szerepe vált a hit alapjává, míg a nyugati ortodoxia Jézus Krisztus emberi természetét nem szorította háttérbe, és a modern felfogás ezt ki is emeli, az isteni természet változatlan megvallása mellett.

A tradicionálisnak jelölhető és a jelenleg hangoztatott unitárius nézőpont mérlegelése előtt indokoltnak tűnik annak a péteri vallomásnak felidézése, amely Cezarea Filippi előtt hangzott el, és mind a három szinoptikus evangéliumban megtalálható, legbővebben Máténál (16, 13-17). Jézus kérdésére a tanítványok azt válaszolták, hogy az emberek Jézust legfeljebb tanítómesternek, prófétának ismerték el. Ezután nekik tette fel a kérdést, hogy ők, a tanítványok, kinek tartják őt. A tanítványok nevében is Péter adott feleletet, miszerint számukra Jézus a Krisztus, az élő Isten Fia. Jézus annak megjegyzésével fogadta el a választ, hogy annak értékét nem az okoskodás, hanem az Istentől kapott benső hit hitelesíti. Ebben a néhány evangéliumi versben a lényeg teljessége tárul elénk. Jézus hívei számára Krisztus volt, a judaizmus pedig éppen ezt nem fogadta el. Követőit nem a gondolkodás, a filozófia érvelése vezette, hanem benső hitük a krisztusság felismerésében és megvallásában. A kérdésre adandó válasz akkor is, most is a próbaköve a kereszténységhez való tartozásnak. Dávid Ferenc unitarizmusa az evangéliumi hűség szerint fogalmazott, amikor Jézust Krisztusnak és kiegészítésül Isten egyszülött Fiaának és Megváltónak is vallotta. Az unitáriusok három évszázadon át ragaszkodtak a dávidferenci Krisztus-fogalomhoz. Ezt tükrözi a 19. század közepének Channing-Kriza hitvallása, és ezt a századforduló előtt kiadott Ferencz József kátéja is, amelyben Jézus Krisztus szerepét az Apostoli hitvallással egyezően vallották az unitáriusok. A századunkban megfogalmazott hitvallások már nem úgy vallották Jézust, mint Krisztust, Istenfiát, Urunkat, hanem mint Isten legjobb Fiát, igaz Tanítómestert. Kiss Elek sok modern gondolatot tartalmazó kátéja ezen is túlment, mikor határozottan jelenti ki, hogy Jézust nem tartjuk Krisztusnak, mivelhogy az egyenlő lenne istenségével (VI. 40. pont). Ezek a századforduló idején megérett felfogások — ebben aligha lehet tévedés — ugyanarra az emberközpontú liberális humanista szemléletre vezethetők vissza, amely akkor az unitarizmusban általában érvényesült, és amelyről a mai modern unitarizmus szeretne visszatérni az evangéliumi unitarizmusához. Ezzel a lépéssel nem csupán a vallásos hit újraéledését lehetne szolgálni, de a kereszténységen belüli közeledést is elő lehetne segíteni.

A történelmi kereszténységen belül az unitarizmus következetesen ragaszkodott az eredendő bűn hittételének tarthatatlanságához, elsősorban azon az alapon, hogy Jézus tanításából ez teljesen hiányzik és csak később alakult ki, Pál apostol levelei alapján. A megújulást kereső mai kereszténység ugyancsak magáévá kellett

tegye az eredendő bűn hittételének elvetését. Nyilvánvaló, hogy az élet a saját kialakulásától kezdve év-százmilliókat kitevő fejlődés útján ért el a mai gondolkodó emberig, és ez a fejlődési lánc a jelenből a jövő távlatai felé tovább tart. Az erkölcs és erény, a vallásos hit, de ugyanakkor a rossz és a bűn is nem kívülről kerülnek az emberbe, hanem együtt alakultak ki a távlati múltba vesző fejlődés keretében együtt létezőn, ambivalensen. Az emberi tudat fejlődése egyre magasabb szintre jutott ugyan, de ezzel együtt fokozódott bonyolultsága, érzékenysége és sérülékenysége is. A szellemi-lelki fejlődés csodálatos magasságba emelte és töltötte meg tartalommal az emberi létet, de nem hunyhatjuk be szemünket a rossznak, a bűnnek párhuzamos térhódítása előtt. A bűnre való hajlam, a rossz vonások generációs örökségként részben velünk együtt születnek és fejlődnek ki bennünk életünk során, nagyobb részük azonban a társadalomból kerül a mi életünkbe és a társadalomban generációról generációra ez is átered. A modern teológia ebben látja ma az eredendő bűn tartalmát, amelyet részben hozunk, részben kapunk egyéni és társadalmi örökségként. Jézus is úgy hívott megtérésre, hogy egyénenként mindenki és ezen keresztül a társadalom forduljon el saját konkrét bűneitől és hallja meg az Atya szeretetet kínáló szavát és viszonzozza; egyben az embertársai felé is gyakorolja, tökéletességre törekedve, a szeretetet. A bűn, a rossz itt él bennünk és közöttünk és a mai kereszténynek is nap mint nap szüksége van a megtérésre, hogy a jézusi úton járjon.

Az eredendő bűn hittételét fenntartó kereszténység számára ennek elhagyása kétségtelenül nagy nehézséget támaszt, hiszen egész hitrendszerünk egyik alapját jelenti, hogy csak a legfontosabbra utaljunk, a krisztusi megváltás tartalmára. Az unitarizmusnál, a szabadelvű kereszténységnél ez a gond eleve feloldódott, ám itt is jelentkezik két kérdés. Az egyik, hogy Jézus művét megváltásnak, őt pedig Megváltónak valljuk-e? Dávid Ferenc számára — úgy tűnik — ez nem volt kétséges. A századforduló Ember-Jézus szemlélete és az eredendő bűnrel való szembenállás oda vezetett, hogy megváltás és Megváltó helyett inkább szabadításról és Szabadítóról tanítunk. Eltekintve attól, hogy a fogalmak és szerepek mindkét esetben szinonimák és azonos jelentésűek, nem helyesebb-e ez esetben is megmaradni a kereszténység újszövetségi szó- és névhasználatánál, és a tartalom unitárius megfogalmazásának evangéliumi alapján igazolni és ahhoz ragaszkodni? Ez jelenti a második kérdést, vagyis a megváltás unitárius értelmezését. Ezzel együtt nagyobb figyelmet kellene szentelni közösségi együttléteinknek, prédikációinkban is a kétségtelenül jelenlévő és terjedő rossz leleplezésének, gyökerei megvilágításának, legyőzésük lehetőségének és a megtérés megnyugtató, felemelő élményének.

Esendőségünk és vétkeink beismerése lelkünkben történik meg; és ott a helye a mi ismétlődő megtéréseinknek is, ott tehát, ahol mi Istennel találkozhatunk. Vallásos hitünk lényege, hogy lelkünk el tud mélyedni Istenben, és ennek az elmélyedésnek, a lelkünkben megvalósuló találkozásnak ad keretet az imádkozás.

Az Istenbe vetett hit nem lehet meg a hozzá való imádkozás nélkül, és aki nem tud vagy nem akar imádkozni, az bizonyára magában Istenben sem hisz őszintén. Miként misztérium húzódik meg az ember Isten-hite mögött, hiszen egy transzcendens Legfőbb Lényben hisz, akit Személyként szólít meg, ugyanúgy misztérium az imádkozás aktusa is, amikor egy ember saját lelkében találkozik ugyanezzel az Istennel, aki tehát feltétlenül immanens is. A századforduló humanista magabiztossága nem csak Jézusnak, mint Krisztusnak a megvallását kapcsolta ki, de elhalványította a személyes Isten létezésébe vetett bizonyosságot is, következésképpen az imádkozás is veszített az emberi lelket felemelő, megneszesítő szerepéből. A keresztény hit nem lehet meg hit-titkok nélkül és közöttünk éppen ez a három a legfontosabb: hit Istenben, szerető Atyánkban, hit Jézusban és hit az Istenhez szóló, lelkünkben fakadó imádkozás értékében. Ez a három szervesen összetartozik. Az Istenre irányuló hit-titkot Jézus nyilatkoztatta ki minden keresztény számára, és mi ebben fenntartás nélkül hiszünk is. Ha a Kiss Elek kátéja szavait idézzük („Jézus a

lehető legmagasabb fokú eszményi ember”), akkor lényegében ugyanazt mondjuk, amit az evolúciós kereszténység (így Teilhard is) vall, hogy Jézus jelenti az Istenhez tartó emberi fejlődés csúcását és beteljesülését. Az unitárius imádkozás jól ismert hittétele, a „non adoramus” azt jelenti, hogy kizárólag Istent imádjuk, imádkozásunk nem szól Jézushoz. Mi valóban kizárólag és közvetlenül Istenhez fordulunk imáinkban. Nem imádkozunk tehát Jézushoz, ámde imádkozásunknak Jézus mégis részese, mert bár nem hozzá, de lényegében vele imádkozunk, hiszen ő mutatta meg, hogy miként vonhatjuk be Istent saját lelkünkbe. Az ő életpéldája szemlélteti az Istenhez és az embertársakhoz vezető szeretet tökéletes útját, és ő világította meg nekünk Istenhez forduló imáink tartalmát és erejét is. A Miatyánkon kívül nem maradt ránk Jézus imáinak szövege, de az evangéliumokban azért értesülünk arról, hogy nagy elhatározások, döntő lépések előtt félrevonult és hosszan imádkozott, feltehetően az Atyába vetett hitének erősítése, a rá váró ítélet vállalásához szükséges erő kérése érdekében. János evangéliumában a főpapi ima keretében Jézus önmagáért, majd a tanítványokért és ezután a hívők közösségéért mondott imák is betekintést nyújtanak a jézusi imádkozás tartalmába.

Jézus példájához igazodva, a hívő unitárius nem azért fordul imájában Istenhez, hogy valami kedvezményt, kivételezést, előnyt kérjen saját maga számára. Az igazság Istene nem lehet személyválogató, és aki másokkal szemben kér valamit saját magának, az nem számíthat meghallgatásra. Természetesen fordulhatunk kérréssel is Istenhez, amikor lelkierőt, segítséget várunk Tőle nehéz helyzetekben, döntő lépések előtt, amikor hitünk erősítésére, kétségeink legyőzésére van szükségünk, amikor lelki vigaszt, megnyugvást keresünk, amikor hibáink és vétkeink miatt bűnbánatot érzünk, megbocsátást remélünk és megtérni kívánunk. Ezek például olyan motívumok, amelyekkel saját dolgainkban bizalommal fordulhatunk imáinkban Istenhez, és bizakodhatunk abban, hogy lelkünk meg is kapja a kért erőt, a várt bocsánatot, a megújuló hitet, a remélt megnyugvást. Az imádkozás lényege minden esetben a kapcsolat keresése lélekben Istennel és ettől a kapcsolattól elsősorban nem ahhoz kaphatunk támogatást, hogy minek az elérésében reménykedtünk, hanem abban, hogy mivé és milyenné kell válljunk ahhoz, hogy az élet célját és értelmét, a szeretetre való tökéletes önátadást minél inkább megközelíthessük.

Ha a ma és a holnap unitarizmusa nagyobb szerepet akar betölteni az egyházi közösségek élete tartalmának formálásában, Istenhez való közelítésében, Jézus tanításainak és életpéldájának követésében, úgy fő figyelmét a hit elmélyítésére kell fordítania. Csak az lehet hatékony eszköz arra is, hogy az egyre burjánzó vallási vagy ezoterikus szekták vagy a nem-keresztény vallások hatását ellensúlyozhassa. A ma és a holnap unitarizmusa Dávid Ferenc nyomán biblikus vallás kell maradjon, amely közvetlenül Jézus evangéliumi üzenetére épül. A hit elmélyítése érdekében az Újszövetség és különösen a négy evangélium, továbbá a páli és az apostoli levelek megismerésének, a modern keresztény és unitárius magyarázatának indokolt fontos szerepet tulajdonítani. Az vinné talán a legeredményesebben előre a bibliai foglalkozásokat, ha lehetőleg minél több világi hívő vállalna aktív szerepet a szövegek bemutatásában és kommentálásában.

Egy negyed századot töltöttem már azzal, hogy minél jobban megismerkedjem a Szentírással és annak magyarázataival, valamint a vallási megújulásért fáradozó teológusok nézeteinek megismerésével és unitárius szemszögből való elemzésével. Mindemellett szavaim nem voltak többek, mint egy unitárius hívő őszintén megvallott nézetei, amely nézetek mögött a hitbeli megújulás elkötelezettsége, emögött pedig unitárius egyházunk és hitünk szeretete áll, azé a hité, amely mindnyájunkban mint Isten ajándéka él.

VALLÁSOS NEVELÉS A CSALÁDBAN

A történelemből sok ember életét megismertem, életemben sok ember életét megfigyeltem, s az a tapasztalatom, hogy a múltban is, a jelenben is azok az igazán boldog emberek, akik vallásos életet élnek. Nem nyugtalankodnak, nem aggodalmaskodnak, nem esnek kétségbe, türelmük végtelen, s a megbocsátásra is azonnal készek. Egyszerűen szólva: a fejüket sohasem veszítik el és a szívük mindig a helyén van.

Miért? A felelet nagyon egyszerű: bíznak Istenben. Úgy élnek a világban, mint otthon.

Ha emlékeznénk arra, hogy éltünk otthon, mikor kicsi gyermekek voltunk. Amikor számunkra a világot édesanyánk meleg öle s édesapánk erős karja jelentette. A vallásos ember így él a világban. Isten ölében van, él és mozog. Isten kézen fogva vezeti őt, felveszi gondviselése szárnyaira. Nem nyugtalankodtunk, nem aggodalmaskodtunk, nem féltünk, hiszen a világon a legjobb, a legerősebb vette körül gyermeki életünket.

Úgy volna jó, ha az ember az édes otthon boldogságából zökkenés nélkül kerülne át a végtelen, változó, zajló világ bizonyosságába, a szülői erő és szeretet öléből Isten atyai ölének bizonyosságába.

Vajon lehetséges ez? Hogy az ember, amikor kinő a családi körből, amikor kihűl az anyai ölelés és lelankadnak az apai karok, olyan biztonságban, nyugodt szívvel, boldogan, bölcsen éljen a világban, mint gyermekkorában, otthon a szülői házban? Vajon lehetséges?

Vallásos embernek élete igazolja, hogy: igen.

Meg kell építeni a hidat az otthontól a világig, a szülői szeretettől az Isten szeretetéig. Ennek a hídnak a megépítése a vallásos nevelés dolga.

Többször hallottam vitát arról, hogy az ember születik-e vallásosnak, vagy nevelődik? Én azt hiszem, mind a kettőnek köze van hozzá, de a nevelés a döntőbb tényező.

A történelemben is, az életben is találunk példát mind a kettőre. Azt hiszem pl., hogy Jézus érzékeny lelkületű gyermeknek született, de szüleire — különösen édesanyjára: Máriára — nem tudok másképpen gondolni, mint nagyon vallásos életű emberekre. Néha, ha a gyermekkel baj van, elgondolom: mennyivel eredményesebb lenne az én foglalkozásom a gyermekkel, ha minden unitárius családi hátlékot olyan vallásos légkör töltene be, mint a Jézus szülőházát: a názáreti házat. Ha Pál apostolt veszem elő, azt látom, hogy kegyetlen üldözője volt Jézus követőinek, s meglett férfi korában, a damaszkuszi úti újjászületés után lett megrendítően vallásos ember, Krisztus rajongó követője. Viszont Nikodémusznak hiába ajánlotta fel a Mester az „újjászületést”, mint az igazi vallásos életre lépés útját, Nikodémusz kikapta az ajánlatot. Zákeusnak vagyona fele megérte, hogy ráléphetett a vallásosság útjára, viszont a gazdag ifjú igen magasnak találta a Jézus által kért árat.

Ha életem tapasztalataira gondolok:

Apai nagyanyám egyszerű, falusi asszony volt, lelke mélyéig tiszta, vallásos lélek. Édesapám az ő öléből indult el s mellette nőtt fel, vagy 10-12 éves koráig. Édesapám a Nagyapám természetét örökölte, de harcos természetét a Nagyanyám